

Georg K uhlewind Alapítvány

Nyolcvankilencedik hírlevél

Együttlét

89. hírlevél

Alapítványunk 89. hírlevelében Georg K uhlewind *A Logosz szolgái* című könyvének egy fejezetét, valamint Rudolf Steiner egy 1923. február 27-i, Stuttgartban tartott előadásának egy részletét olvashatják. Mindkét szöveget Böszörményi László választotta és fordította a közelgő pünkösd tiszteletére.   készítette a jegyzeteket is.

Fenyő Ervin

*

Georg K uhlewind

Egy ttl t¹

Fordította: Böszörményi László

I.

Attól, hogy egy helyiségben összegyűlünk, m g nem vagyunk együtt. Elv laszt bennünket saját tudatunk, saját-l ny nk². A testi közelség nem hoz közel bennünket egymáshoz.

A tapasztalatban, hogy van közös valóság közted és köztem, a világ és közöttünk; ennek a tapasztalatnak a tudatosod s ban villan fel a lehetőség, hogy megvalósuljon a rend a Földön, hogy van ki t az egoit sb l és a múlt tudat világából.

A földi megvalósítás az  gi realitás tapasztalásából indulhat ki. Az igazi  N egyidejűleg van mindenhol. Az elválasztottság a Földön van. Maga az elválasztottság észrevétele is a közösből fakad. A megismerés és a nyelv közös elem megnyilv n l sa az elv lasztotts gban, mind a Földön, mind a tudatf l ttiben.

Az ember az egyetlen magányos teremtmény, mert együttlétre született. A szabadságának lehetőségében  l  embert a *beszéd* k ti össze a többiekkel, feltéve, hogy a beszéd tényleg

¹ Georg K uhlewind *Die Diener des Logos* ((Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart 1981) *Zusammensein* I-II. 102-109. oldal

² A németben itt „Eigenwesen”  ll. Ez utalás a *János evangéliumra* (1, 11). Károli fordításában: „Az  v i közé j ve, és az  v i nem fogad k be  t.” Székely György fordításában: „A saját-lények közé jött, és a saját-lények nem fogadták be.” A „saját-l ny” az ember kezdődő önállósága, ami ma elsősorban az egoit sban mutatkozik meg.

beszél, vagyis a jelenlétből szól, „valódi beszéd”, ami igénybe veszi, provokálja, valósággá teszi az Én és Te jelenlétét – minden értelemben. Az együttlét nem valami különleges feladatom a többen felül, hanem alapvető feladatom. Amíg nem töltöm be, nem vagyok ember: nyilvánvalóan még nem vagyunk emberek. Talán olyan hamar nem is leszünk, de törekedhetünk rá, ha – és ez a legfontosabb feladat – törekszünk arra, hogy alakítsuk magunkat.

Együtt lenni másokkal: ez a leghatalmasabb ezoterikus realitás. Korábban a – mindig közösségben átélt – vallás adta meg ezt a lehetőséget. Lényegében a vallásos tapasztalás alkotta a közösséget, a közösség élményét. Vallásos tapasztalás akkor lehetséges, ha van a lélekben legalább egy kicsiny tiszta terület, amiben a tudat nem tükrözötten jelenik meg, amiben az érzésvilág nem egoisztikus: a kultusz ezt a területet szólítja meg. Más minőségben, de valami hasonló szükséges az aktív vagy passzív művészi tapasztaláshoz is; csak itt a tevékenység dualitásán felülemelkedő tisztaság ahhoz kell, hogy *úgy* lássunk, *úgy* halljunk. A vallásos tapasztalás elvezet a hithez, hogy a valóság a rejtettségben van. Ugyanez az evidencia, érzésvilági bizonyosság lép fel a szellemi iskolázás útján a szellemi alapélményben³: az ember megtapasztalja saját valóságát a rejtettségben, a jelenléten vagy az életben, ami rejtve van a tükrözött tudat előtt. Az együttlétéhez szükséges volt, és ma is az, a jelenlét, a tudat élő világossága. Ezért nincs együttlét a múlt tudat szintjén. Ott senki nincs, aki együtt tudna lenni.

A szellemtudomány elsősorban azokhoz szól, akik nem képesek vallásos tapasztalásra, akikben nincs meg a tisztán maradt terület a tudatban, a mai „szegényekhez, bűnösökhöz és betegekhez” szól, azokhoz, akik a dualisztikus tudatból kiindulva törekednek „vallásos” tapasztalás irányába. De a vallás mindig is a *világosság* „tapasztalása” volt, vagy absztrakt kifejezéssel a megismerésnek, a szó világosságának, az ’ÉN-vagyok’ tapasztalása; nem dualisztikusan, nem „belső” élményként, hanem az egység, a befogadottság tapasztalásaként.

A régi misztérium-iskolákba való felvételhez számos szempont alapján választották ki az embereket. Évekig figyelték a jelöltet: járását, mozdulatait – szavaitól és tetteitől függetlenül. Ha fölvettek, az első tanítás így szólt: a képességekből, amiket itt megtanulsz, *semmit sem* használhatsz *saját céljaidra*. A kiválasztottakat utána évekig és évtizedekig továbbra is megfigyelték, és esetenként ismételt kiválasztási folyamatokban magasabb szintekre alkalmatlannak találták. Az ÉN-vagyok „tapasztalása” a legmagasabb szinten volt lehetséges. Ma önmagunkon kell végrehajtanunk a kiválasztást és kiválogatást, és nem éveken keresztül, és aztán nem egyszer s mindenkorra, hanem minden olvasás, tanulás, elmélyedés és különösen minden *együttlét* előtt ki kell oldanom magamból mindent, ami magamnak akar valamit: sikert, elismerést, érvényesülést, boldogságot, *bármit* –, mert mindennek semmi keresnivalója sincs az együttlétben. A múlt tudatban nincs együttlét, mert a múlt tudat nem szabad. A jelenlét szigorúan véve azt jelenti, hogy meditációból szólalok meg, és meditációban hallgatom, amit mások mondanak. Ez magas követelmény; azt jelenti, hogy a világosság *folyamatos villanásában* vagyunk együtt. Ha ezt nem tudjuk megvalósítani, szabállyá tehetjük, hogy csak aktuális, jelenléti értésből szólaljunk meg. A legkisebb villanás is többet ér a semminél; és többet ér minden emlékezetből, olvasmányokból, okoskodásból származó „bölcességnél”. Sok kis villanás talán kifeszíti a folyamatos villanás terét; de legalábbis sok helyen átlyuggatja a sötétséget. De felkészülni lehet, sőt kell. Amit adni akarunk, otthon kell olyan formába hozni,

³ Ez a figyelem találkozása önmagával, az ÉN felébredése. Lásd pl. G. Kühlewind: *A tudati szintjei – Meditációk a lélek határaitól; A szellemi alapélmény* című fejezetet.

hogy ne legyen teljesen kész, csak körülbelül, csak csírájában, bízva abban, hogy az együttlét jelenlétében a csíra növekedni fog.

Az ember a másik emberhez beszél. Ha függ a másik véleményétől, elismerésétől, szólásának „sikerétől” vagy „sikertelenségétől”, akkor magához beszél. Aki magához beszél, *nem beszél*. – Az úrvacsorában nem magad veszed el a kenyeret, hanem a pap helyezi a nyelvedre. Az ötezer ember megvendéglésénél⁴ talán az a legfontosabb, hogy az emberek nem maguk nyúltak a kosarakba, hanem a tanítványok adták nekik a kenyeret és a halat. – Ha nem úgy beszélünk, hogy a legegyszerűbb ember is képes legyen megérteni, akkor nem beszélünk.

Ha embertől emberig halad, akkor kivirágzik a szó, a világosság, azzá, amiből lett: a szeretet melegévé, a földi tudattá, az emberiség tudatává. Ez a természete. Ez az ember igazi természete. Ha nem *így* beszél – minden mozdulat is beszéd – vétkezik, *ez* az a vétek, amiről a Miatyánkban szó van. A szó mindig jelen van az emberek között; legtöbbször negatív erőként, de sohasem semleges. Senki sem közömbös a másiknak.

Ha nem ilyen az együttlét hangulata, ha okoskodó, személyeskedő, türelmetlen – ez mind ugyanaz – vagy akár agresszív is, akkor jobb elválni. Még okos vitákat is jobb elkerülni, kivéve, ha valaki jelenlétének súlyából úgy tud megszólalni, hogy elsöpri, elfújja a tisztatlanságot. A múlt tudat tisztatlanságában nem lehet együtt lenni.

Hiú remény arra várni, hogy a szeretet vagy az ezoterika ismételt verbális emlegetésének hatására eltűnik az emberekből a szeretetlenség, az önzőség, az agresszió – ez a legnagyobb gőg, a legveszélyesebb illúzió! Ez ugyanaz az illúzió, mint arra várni, hogy megjelenjen egy új kinyilatkoztatás, anélkül, hogy az ember a lehető legnagyobb erőfeszítéseket tenné érte – és még annál is nagyobbakat.

Mértéktelen naivitás, amit ma morális csődnek kell nevezni, ha valaki valami *mástól* reméli elnyerni az erőt, hogy megváltoztassa sorsának, fejlődésének irányát, mint saját gondolkodásának megváltoztatásától, amivel ezt a *mást* gondolja. *Ez* a változás azonban nem tehetség, hanem akarat, moralitás kérdése. Erre senkinek sincs veleszületett tehetsége; mert kezdésről van szó, őскеzdetről⁵.

II.

A tükrözött tudatból származó beszéd egy beteg tudat beteg beszéde – és ez a betegség fertőző: „ami a szájból kijön”⁶ (Máté 15, 11). A közönséges beszédnek el kell hallgatnia, mert eltávolítja egymástól az embereket. Ebből adódik az első közös gyakorlat: a közös hallgatás. Lépései az önfigyelésből indulnak ki. Mi van bennem? Zavar, zárkózottság, közömbösség, nyiladozás, szeretet, szimpátia, egyes emberekkel szemben antipátia és így tovább. Elhallgattatom őket. Megtapasztalom képtelenségemet, a semmit, a gyengeséget. A semmi mélyéből kifakadhat a személytelenné váló akarat: legyen. Most kezdődhet a meditáció áramlása.

⁴ Máté, 14, 19: „És mikor megparancsolá a sokaságnak, hogy üljenek le a földre, vevé az öt kenyeret és két halat, és szemeit az égbe emelvén, hálaát ada; és megszögvén a kenyereket, adá a tanítványoknak, a tanítványok pedig a sokaságnak.”

⁵ Utalás a *János evangélium* kezdetére (János 1,1): „Kezdetben [őskezdetben] vala az Íge [a Logosz].”

⁶ Máté 15, 11: „Nem az fertőzteti meg az embert, ami a szájon bemegegy, hanem ami kijön a szájból, az fertőzteti meg az embert.”

Ámen, mondom néktek, hogy ha ketten közületek a Földön minden cselekvésükben összecsengenek, amit csak kérnek, megadja nékik az én mennyei Atyám. Mert ahol ketten vagy hárman egybegyűlnek az én nevemre, ott vagyok a közepükben.⁷

A meditáció nem értem van, nem is másokért. Amíg vannak „mások”, addig „magamnak” vagyok, addig nem lehet meditálni. A meditáció személytelen, objektív; olyan, mint egy növény, ami belőlem növekszik, aminek én vagyok a talaja.

A személytelen cselekvést egyedül tanulom, egyedül gyakorlom. Rendelkeznem kell velem, ha másokkal akarom gyakorolni. A testi jelenlét mindaddig zavaró, amíg a másikban nem látom, nem tapasztalom a megismerőt, a beszélőt, a meditálót. Lényem ezen a tapasztaláson ébred fel – a másik a hozzám legközelebb álló lény. Az Én-lények mindig együtt vannak. Az együttlét kísérlet, hogy megvalósítsuk a Földön a mennyei rendet.

Ehhez szükséges, hogy a földi ismeretség kihunyjon: nem segíthet; az Én-lény láthatatlan a tükrözött tudat számára. Így mindenki idegen, akármilyen régen ismerjük is egymást.

Az elválasztottság a tükrözött tudathoz, a testhez tartozik. *Mégis* együtt lenni: ez a *charis*, a kegyelem. A közösség nem adott, a közösség cselekvés. Korábban fordítva volt: a közösség volt adott, és az egyéni volt cselekvés.

Korábban az emberek mindig *együtt* voltak, mindenhol templom volt. Később különleges „helyeket”, épületeket jelöltek ki, ahova oda kellett menni, hogy együtt legyenek az emberek. Ma nincsenek „helyek”, mindenhol templom van, ahol ketten vagy hárman szellemi házat építenek magukból, mint élő kövekből.

A térbeli és időbeli jelenlét az együttlét előjátéka, egyszersmind teljesítmény, a kölcsönös zavarás leküzdésében. De ez még nem együttlét. A közös téma sem elég. Az együttlét alapja a *charis*: az ingyen ajándékozás. Az egyedi meditációban fellobbanhat a világosság. A világosság természete a túláradás. *Charis* az, ha a túláradás megvalósul a Földön, a múlt világában: a múltat áthatja a jövő. A túláradás nem irányul semmi „ellen”, nem ellenkezik semmivel, nem lép fel senki ellen, nem győz le semmit: csak győz.

A *charis* személytelen, mint a fény: semmi köze sincs se szimpátiához, se antipátiához.

Ahol nincs *aletheia*, nincs átlátszóság és töretlenség, ott nem lehet *charis*. Mivel minden homály a nekem-jóából ered, a legkisebb hamisság is meghamisítja a *charis*t.

A megismeréshez kezdeni kell. A *charis*ra nincs semmilyen külső impulzus, én vagyok az impulzus, mert én vagyok a kezdésben. Az intuíciónak semmi köze sincs egy – elképzelt – nekem-jóhoz. Hogyan jutok el az *aletheia* és a *charis* ideájához? Magam ellenére.

⁷ Máté 18, 19-20, Kühlewind fordításában. Károlinál: „Ismét, mondom néktek, hogy ha ketten közületek egy akaratlan lesznek a földön minden dolog felől, amit csak kérnek, megadja nékik az én mennyei Atyám. Mert ahol ketten vagy hárman egybegyűlnek az én nevemre, ott vagyok közöttük.”

Szeretnék *kapni* valamit: legalább egy impulzust; noha nekem kellene adnom, magamnak és másoknak is – az impulzust is. Mindenhonnan árad felém – csak meg kell tanulnom átvenni, különben nem jön meg.

Egy akarattal – összecsendülésben, mint pünkösdkor (Ap. Csel. 2, 1⁸) – csak a másikké váló cselekvésben tudunk lenni, a jó akarásában a másikké. A nekem-jó elkerülhetetlenül elválaszt, a neked-jó harmóniát teremt.

A gonoszság természetéhez tartozik mérhetetlen fertőzőképessége: kisugárzik és fertőz, mindenekelőtt a beszédben. Ezért ma a *helyes beszéd* az alapvető első feloldó gyakorlat: feloldja a helytelen beszéd gyakorlatát. Hozzá tartozik a helyes hallgatás: meghallgatni a másikat, nemcsak ahelyett, amit gondolok róla, hanem ezzel azt is megtapasztalni, hogy mi az én szerepem látszólagos vagy tényleges gonoszságában: mit tettem vagy mulasztottam, esetleg akaratlanul? – Mindent megtettem érte? Semmivel sem járultam hozzá, hogy a világ olyan, amilyen?

A Földet az ember teszi Földdé. Az egészséges ember nem a neki-jó szerint *érez* földi tudatában. Mire nem elég *egy* ember? Arra, hogy a gonosz birodalmában, a múlt világban tegyen valamit a gonoszság ellen, a jó érdekében. Egyedül talán leküzdheti a gonoszt önmagában – a Logosz jelenléte segítségével –; de ahhoz, hogy ebben az értelemben cselekedjünk a világban, legalább még egy emberre van szükség. És a Logosz földi realitását ez a fajta cselekvés, a szeretet és irgalmasság cselekedetei alkotják: megteesszük neki vagy megtagadjuk tőle (Máté 25, 40)⁹.

Ki az, akit megismerek valamiről? A valami megváltozhat, elkophat – miről ismerek meg valakit, aki halott? Arról, hogy ő az, közvetlenül, ismertető jelek nélkül, amik hiába lennének nélküle, akinek az ismertető jelei. Minden lény szólás: teljesen szólás, semmi más. A másik oldalról nézve: minden lény intuíció. Van egy kijelentés, aztán a kijelentés, mint cselekvés, a kijelentés értelme, végül maga a kijelentő; a Logosz jelleg egyre intenzívebb, ebben a sorrendben. Az angyali üdvözlés Gábrielje Mária intuíciója. Nem kell mondania semmit, ő maga a szólás.

Korábban a gyülekezetek arra az intuícióra épültek, arra a lényre, aki tartalmat, értelmet, létet adott nekik. Később a gyülekezetek elvesztették felső inspirálójukat, és alulról, emberi összetartásból épültek. A gyülekezet az intuíció háza, temploma, amiben lakni tud a Földön. A meditatív együttlétben ismét fölülről épül a ház: erre törekszünk. A gyülekezet létrehozza az intuíció helyét. Ez nem az egyesek intuíciója – ahogy egy nyelv sem *egy* ember intuíciója –, hanem a közösségé. A gyülekezet összes tagja közösen és egyszerre fogadja be az együttlét értelmének intuícióját, így vannak valóban *együtt*. Ez az intuíció nem indulhat ki egyetlen emberből, ahogy egy nyelvnél sem: közös történésnek kell lennie. Ez a történés a gyülekezet angyalának beköltözése a házba, ami a közösség tagjaiból épül. Az építés módja meditatív, eloldódás mindentől, ami elválaszt, ami elválaszt egymástól, egyszersmind a közös intuíciótól.

⁸ *Apostolok Cselekedetei*, 2, 1-4: „És mikor a pünkösöd napja eljött, mindnyájan egyakarattal együtt valának. És lőn nagy hirtelenséggel az égből mintegy sebesen zúgó szélnek zendülése, és eltélt az egész házat, ahol ülnek vala. És megjelentek előttük kettős tüzes nyelvek és üle mindenikre azok közül. És megtelének mindnyájan Szent Lélekkel, és kezdének szólni más nyelveken, amint a Lélek adta nékik szólniok.”

⁹ Máté 25, 40 és 45: „Bizony mondom néktek, amennyiben megcselekedtétek egygyel az én legkisebb atyámfiai közül, én velem cselekedtétek meg.” ... „Bizony mondom néktek, amennyiben nem cselekedtétek meg egygyel eme legkisebbek közül, én velem sem cselekedtétek meg.”

Megszületik a lehetőség, hogy beköltözzön az intuíció. Az önmagát építő ház és az intuíció beköltözése egy történés. Az együttlét ezt készíti elő vagy valósítja meg. Ez az új, fordított kultusz.

*

Rudolf Steiner

a másik ember lelki-szellemi lényén való felébredésről¹⁰

„Nos, akármilyen szép ideákat fogadjunk is be az antropozófiából a szellemi világról szóló tanításokból, akármennyire értsük is meg elméletben az éter- és asztrálestéről és hasonlókról szóló kijelentéseket, ezzel még nem értjük a szellemi világot. A szellemi világ megértése akkor indul meg bennünk, ha felébredünk a másik ember lelki-szellemi lényén. Igen, ez a feladatunk, hogy az antropozófia valódi megértéséhez abból az állapotból induljunk ki, amit úgy nevezhetünk, hogy felébredés a másik ember lelki-szellemi lényén.

Ehhez a felébredéshez abból nyerhetünk erőt, ha szellemi idealizmust ültetünk el egy emberi közösségben. Sokat beszélnek ma idealizmusról. De a mai kultúrában és civilizációban az idealizmus elég gyenge lábakon áll. Mert valódi idealizmus akkor van jelen, ha az ember képes annak tudatára ébredni, hogy ugyanúgy, ahogy azzal, hogy létrehoz egy kultusz-formát, a szellemi világot hozza le a Földre, azzal viszont, hogy megtanul valamit úgy megismerni és megérteni földi megjelenésében, hogy az ideál szintjére emeli, ezzel fölemeli a szellemibe, az érzékfölöttibe. A kultusz szertartásaiban erővel áthatott képekbe öntjük a túlvilágit. Az érzékfölöttibe emeljük fel lelki életünket, ha spirituális-idealiztikus módon éljük át azt, amit a fizikai világban élünk át, úgy, hogy megtanulunk tapasztalólag átélni az érzékfölöttiben, ha megtanulunk úgy tapasztalni, hogy azt mondhatjuk magunknak: az, amit az érzékek világában észleltél, hirtelen megelevenedik, ha fölemeled az ideálok szintjére. Megelevenedik, ha megfelelően áthatod érzésbeli és akarati impulzussal. Ha egész belsődet akarat hatja át, ha belsődet lelkesedés tölti el, akkor azzal, hogy idealizárod érzékszervi tapasztalásodat, a fordított utad járod, mint amit akkor jársz, amikor a kultusz formáiba titkolod bele¹¹ az érzékfölöttit. Mert, ha van egy kicsi vagy nagy antropozófiái közösség, akkor bizonyos értelemben elérhetjük azt, ami megfelel a fenti jellemzésnek. Akkor tudjuk elérni, ha valóban képesek vagyunk arra, hogy a szellemiségről alkotott ideákba öntött élő erőink segítségével egyfajta felébredést éljünk át. Hogy átéljünk valamit abból, ami nemcsak annyiban idealizálja az érzékszervi élményt, hogy absztrakt fogalmat alkot róla, hanem úgy, hogy az ideál magasabb értelemben életre kel, azáltal, hogy úgy éljük át, hogy a kultusz ellenképévé válik, mert az érzékfölöttibe emeli az érzékszervi tapasztalást. Ezt úgy érhetjük el az érzésben, ha fontosnak tartjuk, hogy mindenhol, ahol antropozófiával foglalkozunk, átszellemült érzéssel hatjuk át a foglalkozást, ha megtanuljuk, hogy már a teremhez vezető ajtót is – akármilyen profán helyen is legyen, az antropozófiái olvasmány megszenteli – úgy éljük át, mint amin hódolattal lépünk be. És létre kell, hogy tudjuk hívni az érzést, hogy mindenki más is így éli át, akivel egyesülünk az antropozófiái élet közös befogadásában. És nem elég, ha ezt csak absztrakt meggyőződéssé tesszük, hanem belső átéléssé kell válnia, úgy, hogy ahol antropozófiával foglalkozunk, ott

¹⁰ Részlet az *Anthroposophische Gemeinschaftsbildung* (GA 257) című Stuttgartban tartott előadássorozat 1923. február 27-i előadásából.

¹¹ A „beletitkolni kifejezés Goethe-től származik, de Steiner is nagy előszeretettel használta, pl.: „De aki teljes mértékben követi az élményeket, amiket Goethe Mefisztó megteremtésébe beletitkolt, az észreveszi, hogy az emberi természetnek nem egy, hanem két ilyen szellemi ellenfele van. Az egyik az ember akarati és érzésbeli lényéből nő ki, a másik megismerési lényéből.” (*Goethes Geistesart*, GA 22).

nemcsak ennyi és ennyi ember ül, és befogadja gondolataiba, amit hallott vagy olvasott, hanem úgy, hogy az antropológiai ideák befogadásának teljes folyamata által megjelenik egy valódi, reális-szellemi lény abban a térben, amiben antropológiával foglalkozunk. Ahogy az érzékszervi világban megjelenő kultikus formákban érzékelhető módon megjelennek az isteni erők, úgy kell megtanulnunk, hogy lelkünkkel, szívünkkel, egész belső lelkiállapotunkkal megjeleníteni engedjünk egy valóságos szellemi lényt a térben, amiben felhangzik az antropológiai szó. És beszédünket, érzékelteinket, gondolkodásunkat, akarati impulzusainkat spirituális szellemben kell használnunk, nem valamilyen absztrakt értelemben, hanem abban az értelemben, hogy úgy érezzük magunkat, mintha látna és hallana bennünket egy fölöttünk álló lény, aki szellemi realitásban jelen van. Érzékelnünk kell a szellemi jelenlétet, az érzékfölötti jelenlétet, ami azáltal jelenik meg, hogy antropológiával foglalkozunk. Akkor az egyes antropológiai tevékenység az érzékfölötti megvalósításává kezd válni.

Nézzék meg a primitív közösségeket, ott van valami más is, mint csak a nyelv. A nyelv az, ami a felső emberben lakik. Ha figyelembe vesszük az egész embert, akkor a primitív közösségekben a vérségi kapcsolat az, ami összekapcsolja az embereket. A vérségi kapcsolat formál az emberekből közösséget. De ami a csoportlélekben vagy csoportszellemben a vérben él, az nincs meg ugyanúgy a szabad emberben. A vérségi kapcsolat által összekapcsolt emberek csoportjába mintegy alulról fölfelé költözött be egy közös szellemiség. Ahol közös vér folyik bizonyos számú ember ereiben, ott jelen van egy csoportszellem. Így vonzhat magához az, amit közösen élünk át az antropológiával való foglalkozásban, ha nem is egy vérségi kapcsolat révén létrejött csoportszellemet, de mégis valóságos közösségi szellemet. Ha ezt érzékelni tudjuk, akkor válunk igazi emberi közösséggé. Egyszerűen igazzá kell tennünk az antropológiát. Azzal tehetjük igazzá, ha tudatossá tudjuk tenni antropológiai közösségeinkben, hogy azáltal, hogy az emberek összejönnek közös antropológiai munkára, az ember felébred a másik ember szellemi-lelki mivoltán. Az emberek fölébrednek egymáson, és mivel újra és újra találkoznak, mindig megváltozott állapotban ébrednek föl, mert a találkozások közötti időben mindenki mást élt meg, és mindenki továbbjutott valamennyire. A fölébredés csírázásban és virágzásban való ébredés. És csak ha megtalálták a lehetőséget, hogy fölébredjen az emberi lélek az emberi lelken, az emberi szellem az emberi szellemben, ha azzal az élő tudattal mennek az antropológiai közösségbe, hogy csak ott válunk annyira éber emberekké, hogy ott együtt értsük meg az antropológiát, és ha azután ennek az értésnek a talaján álló éber lelkükbe – nem a magasabb lét számára alvó hétköznapi lélekbe – veszik fel az antropológia ideáit, akkor ereszkedik le tevékenységük helyére a közös, valóságos szellemiség.

Igazság az, ha beszélünk az érzékfeletti világról és nem vagyunk képesek az ilyen reális szellemiségre, az ilyen fordított kultuszhoz való fölemelkedésre? Csak akkor ragadjuk meg, tesszük magunkévá a szellemiséget valóban, ha nemcsak absztrakt módon él bennünk a spiritualitás, amit aztán mondjuk, elő tudunk adni elméletileg, önmagunknak is csak elméletileg, hanem ha hinni tudjuk – de bizonyító erejű hittel –, hogy a szellemiség befogadásában szellemi lények közösségébe kerülünk. Külsődleges intézkedésekkel nem lehet antropológiai közösségeket teremteni. Az emberi tudat legmélyebb forrásaiból kell őket megteremteni.